

"Ez nem a kapitalizmus válsága"

Interjú Balázs Zoltán filozófussal a gazdasági válságról

[Seres László](#)

2008. november 17., 07:25

"Az államot és a piacot is emberek irányítják, és ugyanúgy ki vannak téve a morális vagy intellektuális kockázatnak: tévedhetnek" - állítja interjúnkban az eszmetörténész-filozófus, aki szerint az elkövetett emberi hibák miatt még nem beszélhetünk rendszerválságról. Balázs Zoltán szerint a bizalmi válságon nem segít a bankoknak odadobott sok száz milliárdos állami mentőöv, az antikapitalizmusban pedig semmi új nincs.

Mindenki arról beszél, hogy véget ért a szabadpiaci modell, a The New York Times arról ír, a válság egyik áldozata mindenképpen az "amerikai stílusú kapitalizmus". Tényleg erről van szó, vagy csak a titkos etatisták coming outnak?

Az újságot el kell adni. Kissé rosszmájúan azt mondhatnám, hogy az olyan témák, mint a globális felmelegedés, az AIDS stb. jót tesznek a lapeladásnak. Minél nagyobbat kell mondani, annál nagyobbat szól. Most olyasmi történik, ami az emberi történelemben rendszeresen bekövetkezik. A gazdaságtörténészek el tudják mondani, hogy az ilyen válságok ritmikusan, különböző ciklusok szerint követik egymást, ez teljesen természetes. A másik, hogy az emberi természet tökéletlen, ezt sokan elfelejtik...

... ez eléggé rímel arra, amit Orbán Viktor [mondott](#) nemrég, hogy a "kapzsiság és a mértéktelenség" lenne az oka a pénzügyi válságnak. Holott inkább konkrét intézmények nem működtek.

Nem intézmények nem működtek, hanem emberek hoztak rossz döntéseket. Minden válság oka az ember. A tévedés lehet intellektuális, racionális, hiszen az ember tökéletlensége azt is jelenti, hogy nem vagyunk tökéletesen racionálisak. A másik, hogy lehetnek morális hibáink is. A szűklátókörűség, az ostobaság, az előrelátás hiánya erkölcsi vagy intellektuális probléma? Néha nehéz különbséget tenni.

Jó, de az azért intézményi hiba, ha a FED vagy a szigorúnak számító SEC tőzsdefelügyelet a válság előjeleit látva is elhanyagolja a bankok, hitelügyletek kontrollját.

Ezeket a szervezeteket is emberek irányítják, ők követik el a hibát. Az államot és a piacot is emberek irányítják, és ugyanúgy ki vannak téve a morális vagy intellektuális kockázatnak: tévedhetnek.

"Ez persze a szabályozás hibája is" (Fotók: Györffy Anna)

Azt viszont sokan figyelmen kívül hagyják, hogy a Freddie Mac és a Fannie Mae is állami hátszéllel garázdálkodhattak. Plusz vannak amerikai törvények, amelyek kifejezetten megkövetelik a bankoktól a hitelfolyósítást mindenki számára.

Így van. De tegyük hozzá, hogy az a friedmanista gazdaságfilozófia, amit a FED vezetői követtek, nem volt érzékeny arra a problémára, hogy az alacsonyan tartott kamatok olyan pénzbőséget biztosítanak, amely visszafogta a hitelek jövedelmezőségét, ezért rákényszerültek olyan termékeket eladni, ami nagyobb haszon volt. Ez persze a szabályozás hibája is.

Mi a véleménye a 700 milliárdos amerikai mentőcsomagról?

Ezzel az égvilágon semmit nem oldanak meg. Attól még, hogy ennyivel több pénzük van a bankoknak, még nem fognak jobban bízni egymásban. Ha kapok 100 milliárdot, hová tegyem? Ha nem bízom meg abban, akivel eddig üzleteltem, akkor nem tudok vele mit kezdeni.

A bizalom megingása lenne a válság kulcskérdése?

Abszolút mértékben. És azt se felejtsük el, hogy a banki hiteleket Amerikában is, és részben nálunk is közvetítők árulják. Akiknek nem az az érdeke, hogy vizsgálják az adós hitelképességét, hanem hogy az adós felvegye a hitelt. A bankok rosszul tették, hogy megbíztak ezekben a közvetítőkben, mint egyébként a különböző, sokszor strukturális okokból egyáltalán nem pártatlan hitelminősítő cégekben is.

Ezek szerint mégis az eddigi rendszer került válságba.

Semmiféle rendszerkrízis nincsen, ez nem a kapitalizmus válsága. Demokráciában a politikusok természetesen minél több szolgálatot akarnak tenni választóiknak. Sürgősen cselekedni akarnak, bizonyítani kívánják, hogy rátermettek, ez hajtja őket olyan intézkedések

megtétele, amelyek - ha az eddig gazdaságtörténetet nézzük - nem szoktak gyors eredményt hozni. Most a politikusok követik el azt a hibát, amit korábban a piaci szereplők: túl gyorsan túl nagyot lépnek.

Miért van az, hogy ha a kapitalizmus - amelyről néha ellenfelei is elismerik, hogy példátlan jólétet volt képes teremteni - válságba kerül, hihetetlen káröröm tör elő jobbról és balról, mondván, mi megmondtuk, hogy ez így nem jó, eljött megint állam bácsi ideje? Honnan ez a mély, előítéletes antikapitalizmus?

Az antikapitalizmus a kapitalizmussal egyidős, így ebben semmi újdonság nincs. Soha nem volt olyan korszaka, amikor ne lettek volna éles bírálói. A világválság idején számos állam bevezette a protekcionizmust, a barterkereskedelmet, és sok olyan intézkedést hoztak, amelyek korlátozták a piacot - ami a szabad interakciók összessége - és más szabadságjogokat. Azt hiszem azonban, a történelem arra tanít, hogy ezek végső soron nem hatékonyak, az emberi szabadságot nem lehet tartósan gúzsba kötni.

Mennyire tartozik szorosan össze a kapitalizmus és a szabadság, illetve a demokrácia? Az ellenzők ilyenkor emlékeztetnek a Pinochet-rezsim "neoliberális" gazdaságpolitikai szakértőire.

Chilében azért bekövetkezett egy demokratizálódás, megszűntek a szabadság korlátozásai. Demokrácia és kapitalizmus között persze nincs okvetlen harmónia. Tocqueville óta tudjuk, hogy a demokráciában komoly szabadságellenes tendenciák is vannak, kialakulhat egy olyan véleményuralom, amely ijesztően elnyomhatja a szabadságpárti ellenvéleményeket. John Lukacs írja több helyen, mennyire tudja például irányítani a többség véleménye a külpolitika irányvonalát. Úgyhogy a kapitalizmusnak néha szabályosan meg kell küzdenie a demokráciával.

A [Közjó és Kapitalizmus Intézet](#) honlapján található [tanulmányában](#) azt írja, "a kapitalizmus korrumpálódhat, elkorcsosulhat, de ezzel együtt meg is szűnik kapitalizmus lenni", hiszen ön szerint e rendszer az erkölcsön, a személyes erényen, teljesítményen alapul. Akkor ami nálunk van, az mi?

Sokat beszélgettünk az intézeten belül arról, van-e "jó" vagy "rossz" kapitalizmus, vagy ha rossz, akkor már nem az? A fejünkben [Arisztotelész](#) járt, aki azt mondta, a demokrácia rossz, a politeia jó, formálisan ugyanúgy néznek ki, valójában egészen mások.

A kapitalizmus persze nem politikai alkotmány, nehéz eldönteni ezért, hogy ténylegesen a közjót szolgálja-e. Én azonban úgy látom, hogy mivel a kapitalizmus az elmúlt 150-200 évben ténylegesen növelte az emberi gyarapodást és jólétet, ezért ha egy adott országban hosszú távon csökkenti azt, akkor az valószínűleg nem is kapitalizmus.

Kell egyébként a "közjót" szolgálnia a kapitalizmusnak? Nem lényegesebb szempont az, hogy nincs más rendszer, amely ilyen mértékben számítana az egyén szabadságára, racionális önértékvényesítésére? Kell, hogy legyen altruista indoka is?

"A szabadságot nem lehet gúzsba kötni"

Úgy látom, kell, hiszen egy politikai közösség részben attól az, ami, hogy a tagjai a közjóról vallott valamilyen felfogást osztanak. Ez a felfogás lehet az, hogy mindenki gyarapodjon a saját köreiben, de ezt nem így látom, egy politikai közösségnek lehetnek egyéb céljai is. Például az, hogy a társadalom minden tagja számára bizonyos jó minőségű életformákat felkínáljon.

De ezzel nem nyitjuk meg a kaput azelőtt, hogy a közösség megvonjon egy határt: ez idáig tisztességes haszonszerzés, innentől viszont mocskos extraprofit, amit jól elveszünk, lásd a napokban a magyar [Robin Hood-adó](#) elfogadását?

Nem, éppen ellenkezőleg. Ez az adó rablás, ahogy a neve is - elég szégyentelenül - mutatja, ami morálisan elfogadhatatlan, és éppen azt rombolja, amit én ép erkölcsi érzéknek gondolok. Márpedig a jó minőségű élet része az, hogy világos fogalmunk legyen arról, mi az igazságos, és mi nem, mi a jogtalan, mi nem. Az történt, amit Arisztotelész úgy nevezett, hogy a többség kirabolta a kisebbséget. Piaci viszonyok között szinte értelmetlen extraprofitról beszélni: ami ma sok, az holnap már nagyon kevés, és fordítva. A haszonnak - ellentétben a marxizmus tanításával - közvetlen közhaszna is van, amennyiben ténylegesen növeli a közjólétet.

Nemrég előadást tartott az Acton Institute budapesti konferenciáján, amely [kereszténység és kapitalizmus](#) összefüggéseiről szólt. Mennyire harmonikus ez a viszony? Az egyházak részéről, de főleg a pápától szinte mindig csak "szociálisan érzékeny", altruista, szinte antikapitalista üzeneteket hallani.

Nem ennyire egyoldalú a helyzet. A nyolcvanas évek végén, a kelet-európai rendszerváltások után az egyházak sok mindent átértékeltek. Ha valaki megnézi az előző pápa enciklikáit, láthatja, mekkora a változás. XIII. Leó 1891-es, *Rerum novarum* enciklikája még egy masszív szociális államot vázol fel, az akkori kontextusban természetesen a marxizmussal való szembeszállás jegyében. II. János Pál száz évvel későbbi, *Centesimus annus* enciklikája már egy sereg kérdésben "visszavonulót fúj", sok új meglátás van benne a szabadkereskedelemtől,

a szabad interakciók világáról, a piac pozitív értékeléséről.

Más kérdés, hogy természetesen vannak benne olyan megfogalmazások, amelyekkel a szabad piac hívei nem feltétlenül értenek egyet.

Nem szabad elfelejteni, hogy a vallásos emberek számára az adakozás személyes feladat. Ha valaki igazán vallásos, útjában kell álljon az állam által átvállalt gondoskodás. Más kérdés persze, hogy a vallásos politikus viszont dupla készletet érezhet arra, hogy közpénzből is jótékonykodjék. Ennek viszont súlyos morális kockázatai vannak.